

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 13/3 2024 s. 1003-1020, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**MÜFİDE FERİT TEK'İN *AYDEMİR* ROMANINDA TÜRK MİTOLOJİSİNE AİT
MOTİFLER***

Ece EKŞİ**

Yakup ÇELİK***

Geliş Tarihi: 27 Mayıs 2024

Kabul Tarihi: 10 Haziran 2024

Öz

Müfide Ferit Tek, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirleri'nin aktif kadın kalemlerindedir. Milli Mücadele, kadın hakları ve siyasi konular ağırlıklı olmak üzere pek çok alan hakkında düşünce yazıları yazmıştır. Öne çıkan romanı *Aydemir*'dir. Bu eser tezli roman örneklerinden biridir. Romanın tezini Türk birliği düşüncesi oluşturur. Bu düşünce kurmaca vakaya dönüştürülürken Türk mitolojisinden motifler romana aksetmiştir. Bu çalışmada, romanda yer alan Türk mitolojisine ait motifler tek tek ele alınmış ve motiflerin altında yatan anlamlar ortaya çıkarılmıştır. Romanın başkişisi olan Demir ile romanın kurmaca vakası mitolojik motiflerle ilişkilendirilmiş, Türk inancı ve düşüncesine bağlı olan Müfide Ferit Tek'in romanına yansıyan mitolojik motifleri ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda kahramana yüklenen milletinin koruyucusu ve kurtarıcısı olma özelliği; "ay", "demir", "bilgelik" ve "12 sayısı" sembolleri ile açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Müfide Ferit Tek, Aydemir, Türk mitolojisi, mitolojik motifler.

**MOTIFS OF TURKIC MYTHOLOGY IN MÜFİDE FERİT TEK'S
NOVEL *AYDEMİR***

Abstract

Müfide Ferit Tek, was one of the active women writers of the Second Constitutional Monarchy and Republic periods. Her prominent novel is *Aydemir*. The idea of Turkic unity constitutes the thesis of the novel. While this idea was transformed into a fictional case, motifs from Turkic mythology were reflected in the novel. In this study, the motifs of Turkic mythology in the novel were analysed one by one and the underlying meanings of the motifs were revealed. The protagonist of the novel, Demir, and the fictional case of the novel were associated with mythological motifs, and it was aimed to reveal the mythological motifs reflected in the novel of Müfide Ferit Tek, who is connected to Turkish belief and thought. In this context, the characteristic of being the protector and saviour of the nation attributed to the

* Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda yazılmakta olan "Müfide Ferit Tek ve Roman Sanatı" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi; Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ece.eksi25@gmail.com

*** Prof. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yacelik@yildiz.edu.tr

protagonist was explained with the symbols of "moon", "iron", "wisdom" and "number 12".

Keywords: Müfide Ferit Tek, Aydemir, Turkic mythology, mythological motifs.

Giriş

Destanlar, roman türünün ortaya çıkmasına ve edebî bir tür hâline gelmesine kaynaklık eden anlatılardır. Malzemesini mitolojiden alan destanlar hem Doğu hem de Batı edebiyatlarında ilahî ve olağanüstü bir içeriğe sahip olmalarıyla öne çıkarlar. Devirler geçtikçe destan türünden roman türüne geçilir. Destanlarda yer alan tanrısal nitelikli figürler, roman devrine geçilme aşamasında olağanüstü niteliklere sahip kahraman insana dönüşürler (Çetin, 2012, s. 9). Geçiş aşamasındaki anlatı türlerine, Batı edebiyatında romans, pikaresk, şövalye; Doğu edebiyatında ise masal, halk hikâyeleri, meddah hikâyeleri, mesnevi, çeviri ve telif eserler örnek olarak gösterilir. Bu geçiş evresi anlatılarının kahramanları ise, olağanüstü niteliklere sahip, mitik tiplerin kaynaklık ettiği “yeni” insanlardır.

Klasik roman evresine geçildiğinde ise romanlar insanlara bilgi vermek veya herhangi bir mesajı iletmek amacıyla yazılırlar. Kahramanlar bu iletiyi vermek için birer araçtır. Türk edebiyatının ilk roman örnekleri de bu amaç doğrultusunda yazılmıştır. Verilmek istenen ileti genellikle sosyolojik problemlerle ilgilidir. Kahramanlar ise bu problemleri dile getiren veyahut sembolize eden kurmaca varlıklardır. Müfide Ferit Tek’in *Aydemir* romanı da Doğu Türklerinin problemlerini vurgulamak ve Türk birliği mesajını iletmek üzere kaleme alınmıştır. Doğu Türklerinin yaşadıkları problemler, başkişi Demir aracılığıyla nakledilir. Demir, mitolojinin kaynaklık ettiği destan türünden romana geçiş evresindeki üstün niteliklere sahip kahraman insan tipine benzemektedir. Tökel’e göre (2012), romanesk romandan realist romana yansıyan bu mitik karakterler edebî eserde imge, simge, alegori veya birer mazmun suretinde görünmekte ve ilk dönemlerdeki asıl işlevlerinden çoğunlukla sıyrılmaktadırlar. Tam adıyla “Aydemir” karakteri de hem isminde hem bünyesinde taşıdığı mana ve özellikler gereğince romanda sembolik bir tip olarak yer almaktadır.

Müfide Ferit Tek, Osmanlı’nın yoğun bir şekilde değişim ve dönüşüm süreci geçirdiği dönemlere şahitlik etmiş bir yazardır. Türkçülük ideolojisini ülkenin kurtuluş yolu olarak görmüş, sahip olduğu Türkçü düşünce zamanla Turancılığa evrilmiştir. Osmanlı’nın sınırları dışına çıkarak Türkistan Türklerinin çektikleri zulümlere dikkat çekmek ve Türkistan Türkleriyle birleşme fikrini iletmek amacıyla *Aydemir*’i kaleme almıştır. Romanın başkişisi Demir, destanlara kaynaklık eden mitolojik bir kahraman gibidir. Ulu, öleceği zamanın yaklaştığını anlayacak kadar önsezileri kuvvetli, düşmanına dahi yardım edecek kadar da yüce gönüllüdür. İnsanların saygı duyduğu yüksek karakterli bir insandır. O, Doğu Türklerinin kurtarıcısı ve birleştiricisidir. Bu bağlamda, onun mitoslardan çıkmış bir kahraman suretine büründüğü söylenebilmektedir. Sanatçıların, eserlerinde bu tarz mitolojik figürlere başvurma yolları ve sebepleri farklılık gösterir. Farklılıklar çeşitli sebeplere bağlanabilmektedir: “Bu farklılık üsluptan kaynaklanacağı gibi, vurgulanmak istenen temadan veya çağdaş hayatla kurulmak istenen kontrasttan da kaynaklanabilir. Buna şairin karakter yapısı da ilâve edilmelidir” (Tökel, 2012, s. 75). Söz konusu edilecek olan *Aydemir*’in yazarı Müfide Ferit’in romanında mitik bir figür kurgulamasının nedenleri de çeşitlilik göstermektedir. Yazarın Türkçü düşünceye bağlı olması ve bu bağlılıktan hareketle Türkçülük ideolojisini genel tema olarak romanına yerleştirmesi bu figürün yaratımının ana nedenidir. Aynı zamanda yazarın, Türkistan

coğrafyasındaki Doğu Türklerinin Ruslar tarafından asimilasyona uğratılmalarından etkilenmesi de bir diğer nedendir. Bu nedenler sonucunda, Doğu Türklerini kurtaracak yüce görüye sahip, Türk mitolojisine özgü mitik bir figür kurgulanmıştır.

Çalışmada ilk olarak mitoloji ve Türk mitolojisi kısaca açıklanacak, ardından roman yazarı Müfide Ferit Tek'in hayatı ve edebî kişiliğinden bahsedilecek, sonrasında ise *Aydemir* romanı hakkında kısa bir tanım yazısı verilecektir. Bu bilgilendirmelerden sonra da ana konuya geçilecek, romanda saklı bulunan Türk mitolojisine ait motifler alt başlıklar hâlinde incelenecektir. Ana konunun belirginlik kazanması ve daha anlaşılır olması için bu yöntem tercih edilmiştir. Yazarın hem Batı hem de Doğu mitologyalarına hâkim olması neticesinde romana mitolojik motifler yansımıştır. Eserin iletmek istediği mesaj ve yazarın Türkçü düşünceye mensup olması sebebiyle çalışmanın sınırı Türk mitolojisindeki motifler olarak belirlenmiştir. Roman mitolojik bakış açısıyla ele alınacak, eserde gizli bulunan ve Türk mitolojisine ait olan motifler incelenecektir. Motiflerin Türk mitolojisindeki yerleri ve eski Türk inaniş sisteminin onlara atfettiği manaları açıklanacak; motiflerin altında yatan bu gizli manalar, mitik bir karakter özelliği taşıyan Demir'le ilişkilendirilecektir.

1. Mitoloji ve Türk Mitolojisi

Mitoloji veya mitbilim, evrenin ve insanlığın nasıl yaratıldığını açıklamak üzere bir hikâye çerçevesinde ortaya çıkan mitosları inceleyen bir araştırma alanıdır. Yunancada söz, öykü anlamına gelen “mythos” ile bilim anlamına gelen “logos” kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşmuştur. Türkçeye ise mitoloji olarak geçmiştir.

Mitoloji biliminin incelediği mitoslar, yaratılış üzerinde dururlar. Evrenin ve insanlığın yaratımı ve bu yaratımın aşamaları bir sorgulama sürecinden geçer, bu sürecin ardından da olağanüstülüklerle bezenmiş öyküler ortaya çıkar. Bu yaratım meselesinden hareketle ortaya çıkan öykülerde çeşitli kahramanlıklar ve olağanüstülükler söz konusu edilir. Mitos da denilen bu öykülerde; doğanın, insanlığın ve evrenin nasıl ortaya çıktığını anlayabilmek için tabiatüstü özelliklere sahip figürler kurgulanır. Bu figürler zaman zaman tabiat kuvvetleriyle savaşan, onları yenen ya da yenemeyen yiğitlerdir. Dolayısıyla mitoslar, bu özellikleriyle destanlara malzeme sunarlar (Necatigil, 2022, s. 13). Mitoslarda tabiatın ve tanrıların kişileştirilmesi, onlara canlılık veya ölümlülük atfedilmesi durumu söz konusudur. Destanlardaki kahramanlar da hem insani hem de tabiatüstü özellikleriyle mitos tanrıları gibidir. Dolayısıyla destan kahramanları, mitoslardaki tanrılarla gerçek hayattaki insanlar arasında bir köprüdür (Necatigil, 2022, s. 13).

Türk mitosları da eski Türk inanişlarına dayanarak evrenin nasıl yaratıldığını ve nasıl kahraman olduğunu anlatan destanlardan, masallardan, efsanelerden oluşur. Mitoslarda yer alan kahramanlar efsanevi tiplerdir. Genellikle doğaüstü özelliklere ve güçlere sahiptirler. Türlü tehdit ve düşmanlarla karşı karşıya gelerek onlarla mücadele ederler. Bu kahramanlar bölgedeki insanların hem koruyucuları hem de umutlarıdır. Tüm bunlar destan, efsane ve masallarda bir vaka etrafında anlatılır. Türk mitosları, evrenin yaratılışı üzerinde durmaları ve kahramanlarının efsanevi olmaları açısından diğer dünya mitoslarıyla benzerlik göstermektedir.

Türk mitolojisinde, Türklerin inanişlarına göre bazı unsurlara -yani motiflere- çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Yüklenen anlamlar kalıplaşarak, kalıcılaşarak bu unsurları motif hâline getirmiştir. Motifler, Türk destan ve efsanelerinde yer yer sembolik bir arka plan oluştururlar. İyiliği, ululuğu veyahut kötülüğü sembolize eden genellikle kutsallıkları bulunan, olumlu

niteliğe sahip unsurlardır. Kahraman konumunda oldukları gibi kahramana yardım eden unsurlar olarak da mitoslarda yer aldıkları görülür. İncelenecek olan *Aydemir* romanında da bu özellikte motifler mevcuttur. Romanda motiflerin arkasında yatan, görülmeyen çeşitli anlamlar vardır. Bu anlamlar romandaki kurgu ve romanın başkarakterleriyle birlikte incelenecek, ortaya çıkarılacaktır.

2. Müfide Ferit Tek'in Hayatı ve Edebî Kişiliği

29 Nisan 1892'de Kastamonu'da doğan ve 24 Mart 1971'de İstanbul'da vefat eden Müfide Ferit Tek, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirleri'nin kadın yazarıdır. İyi bir eğitimden geçmiş olmasından dolayı kendisini ifade edebilen, aktif eylemleri bulunan bir Türk kadını olarak öne çıkar. Babası Kerbelâ mutasarrıfı Kemahlı Mazhar Paşa'nın oğlu Şevket Bey, annesi de Plevne şehitlerinden Zâim-zâde İsmail Bey'in kızı Feride Hanım'dır. Babası Şevket Bey Meşrutiyet taraftarı bir zabittir. Şevket Bey Meşrutiyetçi kimliği sebebiyle Trablusgarp'a sürgüne gönderilir. Müfide Ferit'in çocukluğu da burada geçer. Trablusgarp'ta kızlara mahsus Türk okulu olmadığı için İtalyan rahibelerinin okulunda eğitim alır. Daha sonra babası Şevket Bey onu Fransa'ya, Versailles Lisesine gönderir. Fransa dönüşü emekli büyükelçi ve ilk İçişleri Bakanı olan Ahmet Ferit Bey'le evlenir. Müfide Ferit Tek'in hayatı, eşinin işi gereği çeşitli şehirlerde ve ülkelerde geçer.

Müfide Ferit'in eşi Ahmet Ferit Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yazı faaliyetine başlar. Bunun üzerine Müfide Ferit, Ferit Bey'in neşrettiği *İfham* gazetesinde; *Türk Kadını*, *Türk Yurdu* ve *Şehbâl* gibi dergilerde makaleler yazar, "Süyüm Bike"¹ takma ismi ile de hikâyeler yayımlar. Bu dönemde eşi ile Türk Milliyetçi hareketine katılır, bu bağlamda Türkçülük düşüncesinin savunucusu olarak öne çıkmaya başlar. Bu ideolojiden hareketle, dönemi için oldukça ses getiren *Aydemir*² (1918) romanını henüz yirmi dört yaşındayken kaleme alır (Esin, 1972, s. 14-18).

Kurtuluş Savaşı yıllarında ise Millî Mücadele hareketine destek veren Müfide Ferit, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde mücadeleyi destekleyen yazılar yazar. Aynı zamanda Türkçülük hareketine bağlı olarak Türk Ocağı'nda konferanslar verir. Müfide Ferit, Osmanlı'nın kurtuluşunun Türkçülük ideolojisi ile mümkün olacağına inanır ve bu düşünceden hareketle milliyetçi romanlar kaleme alır.

Müfide Ferit ilerleyen yaşamında, eşi Ahmet Ferit Bey'in Türkiye elçisi olmasından ötürü sık sık yurt dışında bulunur. Yurt dışı günlerinde Türkleri tanıtan ve Türk kadınının haklarını sorgulayan konferanslar verir. *Aydemir* (1918) dışında yayımlanan üç romanı daha vardır. Bunlar sırasıyla; *Pervaneler*³ (1924), *Leyla* (1925)⁴ ve *Affolunmayan Günah*⁵'tir (1933).

¹ Kazan Hanlığı'nın son sultanıdır. 1551'de Ruslar tarafından Moskova'ya esir olarak gönderilmiştir. Tatar halkı için Ruslar tarafından işgal edilen devletlerinin ve özgürlüklerinin sembolüdür. Bk. Rami, İ. (2023). XX. yüzyıl başı Tatar edebiyatında Süyümbike Hanbike imgesi. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 745-762.

Müfide Ferit'in bilinçli olarak bu ismi mahlas olarak kullandığı söylenilebilir. Çünkü Süyüm Bike Ruslara karşı durmuş bir Kazan Türküdür. Müfide Ferit de hem yazılarıyla hem de *Aydemir* romanıyla Asya Türklerinin Rus zulmü altında kalmalarına dikkat çeker ve Osmanlı Türklerinin onlarla birleşmelerini ister. Bu noktada Yusuf Akçura'nın Turan düşüncesiyle birleşir. Bk. Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

² Halide Edip Adıvar'ın *Yeni Turan* romanından sonra yazılmış ikinci Türkçü roman olarak kabul edilmektedir. Bk. Köprülüzade, M. F. (1919). *Aydemir*. *Büyük Mecma*, 27-28.

³ *Pervaneler* ilk kez Matbaa-i Amire tarafından 1340 (1924) yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Roman ikinci kez 1974 yılında Otağ Yayınları tarafından Latin alfabesiyle yayımlanmıştır. Eserin üçüncü Latin alfabeli basımı ise 2002 yılında Kaknüs Yayınları tarafından yapılmıştır.

Müfide Ferit, yaşamının son dönemlerinde daha az yazı kaleme almaya başlar. 24 Mart 1971’de ise Moda’daki evlerinde vefat eder.

Müfide Ferit, eserlerinde edebî kaygıdan ziyade iletmek istediği mesaja odaklanmaktadır. II. Meşrutiyet ve Millî Mücadele Devirleri’nde vuku bulan memleket meseleleri ile toplumsal konular hakkındaki görüşlerini insanlara iletmek maksadıyla romanlarını kaleme alır. *Aydemir*, hem Anadolu halkının yoksulluk sorununa değinir hem de Osmanlı sınırları dışındaki Doğu Türklerinin Rus eziyeti altındaki yaşayışlarına dikkat çeker. *Pervaneler*’de yabancı okullar sorunu, *Leyla*’da ise Millî Mücadele devrinde yaşanan sıkıntılar işlenir. Makale ve hikâyelerinde de yine toplumsal meseleleri ele alır.

Müfide Ferit Tek, Türkçü düşünce ve ideolojisine olan bağlılığı gereğince *Aydemir* romanına Türk mitolojisine ait motifler aksettirmiştir. Müfide Ferit’in bu motifleri bilinçli olarak romana yerleştirip yerleştirmedigine dair kendisine ait herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak kendi şahsiyeti, hayatı, eğitimi, bakış açısı ve ideolojisi göz önüne alındığında bunun bilinçli olarak yapıldığı düşünülebilir.

3. *Aydemir* Romanının Kısa Tanıtımı

Türkçü-Turancı görüşten hareketle yazılan *Aydemir*⁶ romanında, Osmanlı sınırları dışında yaşayan Türklerle birleşme fikri bir tez olarak sunulmuştur. Romanın konusunu, Demir adında bir kahramanın Türk birliği ülküsü, -yani mefkûre aşkı- için beşerî aşkı Hazin’i ve memleketini bırakarak Türkistan’a gitmesi ve orada gerçekleştirdiği faaliyetler oluşturmaktadır. Demir’in amacı Türkistan’daki Doğu Türklerini Rus işkencesi altından kurtarmak ve onları Türklük adı altında birleştirmektir. Bu gayesi için çeşitli faaliyetlerde bulunur. Oradaki Türklere yardım eder, onlara yol göstermeye çalışır. Yoksula ekmek, cahile ilim, hastaya şifa verir. Türkistan coğrafyasını gezer, her gittiği yerde bir ocak kurar ve bu ocaklarda Türk birliği için çalışacak neferler yetiştirir. Oradaki Türkleri Türklük adı altında birleştirmeye çalışır, sonunda da ülküsü için hayatını feda ederek idam edilir.

Demir, tüm yapıp ettikleri ve kişilik özellikleri itibariyle olağanüstü bir kahramana benzemektedir: “Aydemir, maddi manevi varlığını mefkûresi içinde eritmiş mistik bir kahraman, daha doğrusu, bir “fevkal-beşer”dir.” (Köprülü, 2007, s. 127). Mehmet Fuad Köprülü’nün de ifade ettiği üzere Aydemir bir fevkal-beşer, yani insanüstü bir kişidir. Onun bu bağlamda mübalağalı bir tip olması yazarların eleştirilerini de beraberinde getirmiştir. Aydemir’in mitik-mistik kişiliği ve eylemleri gerçeklikten oldukça uzaktır, eleştiriler de bilhassa bu husus üzerine yoğunlaşır. Mehmet Kaplan, *Aydemir*’i bu açıdan eleştirir. Roman kişilerinin gerçeğe uygun olmayan şekilde idealleştirildiklerini ifade eder ve bu kişilerin sadece idealleriyle değil, “inandırıcılığı güçlü” bir kimliğe de sahip olmaları gerektiğini vurgular (Kaplan, 2002, s. 169). Bu bağlamda eleştiriler, roman başkışısının mübalağalı ve inandırıcı olmayan özelliklerine vurgu yapar.

⁴ Eser 1925 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilmiştir. 2019 yılında Tek-Esin Vakfı öncülüğünde Espas Sanat Kuram Yayınları tarafından Latin harfleriyle basılmıştır.

⁵ Otto Spies tarafından Almancaya çevrilmiştir. Eserin orijinal Türkçe metni henüz basılmamıştır.

⁶ Roman ilk kez Türk Kadını Mecmuası Halk Kitaphanesi tarafından 1918 yılında basılmıştır. Latin harfli basımını 2002 yılında Kaknüs Yayınları gerçekleştirmiştir. Kitabın son basımı ise 2022 yılında Türkiye İş Bankası Yayınları tarafından yapılmıştır.

4. Aydemir Romanında Türk Mitolojisine Ait Motifler

4.1. Ay

Ay, eski Türk inanış ve mitoslarında olumlu bir motif olarak yer alır. Gök Tanrı inancına sahip olan Türkler, Gök Tanrı'ya bağlı kùltlerden biri olan aya kimi zaman tanrısallık atfetmişler, kimi zaman onu kişileştirmişler, kimi zamansa ona olağanüstü özellikler yüklemişlerdir. Genellikle mitoslarda güneş kùltüyle beraber yer alan ay kùltünün çeşitli anlamları vardır. Koruyuculuk-kurtarıcılık, yol göstericilik ve şifa dağıtıcılık öne çıkan anlamlarıdır. Ayın kurtarıcı ve yol gösterici bir kahraman gibi olması bakımından kişileştirilmesi, ilahî bir güç gibi şifa dağıtması bakımından da tanrısallaştırılması söz konusudur.

Pek çok Türk kavmi gündelik yaşayışında ve inanç sistemlerinde aya özel bir yer vermiştir. Hun kağanları aya olan saygılarını göstermek üzere her akşam çadırlarından çıkıp ayı selamlamışlar, Yakut Türkleri ayı tanrısallık bir güç olarak kabul etmişlerdir. Altay Türkleri ise ayı ata, güneşi de ana olarak sembolize etmişlerdir. Göktürklerin paralarının üstünde ay sembolü yer almış, Karahanlı metinlerindeki hükümdarlar için kullanılan nitelemelerin içerisinde ay sözcüğü kullanılmıştır⁷ (Çobanoğlu, 2019, s. 63). Tüm bu Türk toplulukları aya değer yüklerken onu hem tanrısallaştırmış hem de kişileştirmişlerdir. Sonuç olarak ay, Türk inanış sisteminde değerli bir unsur olarak yer edinmiştir. Buna bağlı olarak da Türk mitoslarına yansımıştır. İnsanın ve evrenin nasıl yaratıldığını açıklamaya çalışan Kıpçak kökenli kozmik bir destana göre, ilk yaratılan insan "Ay-Atam"dır. Memlükler devrinde Mısır'da yaşamış olan tarihçi Ebu-bekir b. Abdullah b. Aybek üd Devâdâri'ye göre "Ulu Han Ata Bitikçi" isimli Türkçe bir kitapta yer alan bu kozmik destanı İranlı bir tarihçi Farsçaya tercüme etmiştir. Tercüme bulan Devâdâri ise kitapta yazanları kendi kitabına aktarmıştır (Ögel, 1993, s. 485). Fuzuli Bayat, söz konusu bu kozmik destanın içeriğinden bahsetmektedir:

Karadağ'daki insan resmi çizilmiş mağaraya çamurlu (bulanık) sel dolar, çamurla mağaraya dolmuş tortular kaynayıp karışır. Yaz mevsiminin yakıcı Güneş'i mağarayı ısıtır, dokuz ay mağarayı rüzgâr döver. Mağaranın duvarında insan resmi çizilmiş, balçıklı, çamurlu su dolan yerinden dokuz ay sonra ilk insan-Ay Atam çıkar. Oraya az sonra (kısa bir zaman sonra) çamurlu sel gelir ve mağaraya dolar. Bu defa yazın son günleri olduğundan güneş önceki gibi sıcak olmadığından mağara ve oradaki karmakarışık tortular çok az ısınır. Dokuz ay sonra oradan kadın Ay-Va çıkar ve bunlar ilk insanlardır. (Bayat, 2005, s. 66-67)

Efsaneye göre balçıktan yaratılan ve ilk insan olan Ay-Atam'a halk linguistiğinde Ay Dede de denmektedir (Kayalı & Büyükbahçeci, 2018, s. 1171). Efsane metninde bu husustan bahsedilir:

Tam dokuz ay geçince, bir insan çıkıvermiş,
Nedense adını da, "Ay-Atam" alıvermiş,
Ay-Baba'yla, Ay-Dede, türkçeye burdan kalır,
İnsan'ın ilk cediti de, kökünü aydan alır,
Ay-Atam adlı ata, göklerden yere inmiş (...) (Ögel, 1993, s. 484)

⁷ "Ay tengride kut bulmuş", Karahanlı metinlerinde hükümdarlar için kullanılan nitelemelerden biridir (Çobanoğlu, 2019, s. 63).

Eski Türk inancına göre ayın cinsiyeti erkek olarak kabul edilir (Boratav, 2012, s. 36). Ay-Atam yaratıldıktan 40 sene sonra ise ilk kadın olan Ay-Va yaratılır ve onların beraberliklerinden insan soyu türemeye başlar. Bu efsaneden hareketle, ay motifinin kozmogonik destanlarda ilk insanın isminin başında kullanıldığı görülmektedir. *Aydemir* romanındaki Demir karakterinin de isminin başında “Ay” kelimesi yer alır. Türkistan’da gerçekleştirdiği olumlu faaliyetler neticesinde, halk Demir’in isminin başına “Ay”ı ekler ve ona “Aydemir” ismiyle hitap etmeye başlar. Aydemir, Rus zulmü altında yaşayan Doğu Türklerine yardım etme ve onları kurtarmaya çalışma çabaları sonucunda Doğu Türkleri tarafından kurtarıcı bir önder, bir ata olarak görülmeye başlanır. Türkistan coğrafyasını dolaşır ve gittiği yerlerde ocaklar kurar. Kurduğu ocaklarda Türklere insan sevgisi, ırk sevgisi aşılama, onlara yardım etmeye ve onları birleştirmeye çalışır. Bu gayesi sonucunda Türklük bilinci kazanmış ve kendilerini kurtarma gücünü elde etmiş bir Doğu Türkleri topluluğu yaratmış olur. Aydemir’in yolundan gitmek isteyen Doğu Türkleri, onun kurduğu ocaklarda yetişmeye ve çoğalmaya başlarlar. Bu yeni oluşan topluluk da kendi isimlerinin başına “Aydemir” ismini ekler:

Mektepten şehadetname alarak, emele bütün hayatı müddetince hizmet görmeye ahdeden her talebe çıkacağı gün kendi ismine hocamız Aydemir Han’ın mukaddes ismini ilâve edebilecek. Ben Aydemir Mehmet olacağım; arkadaşım Aydemir Kâzım ve bu isim ilâvesi ona ebedî bir hürmet, ebedî bir tazim hayatı hazırlayacağı gibi bizi de üstümüzde taşıdığımız ismin kudsîyetini muhafazaya ve daimî surette o isme lâyık olmaya teşvik edecektir. (Tek, 2002, s. 108)

Demir’in “Aydemir” adıyla anılmaya başlanması, gerçekleştirdiği faaliyetler neticesinde Doğu Türkleri tarafından önder ve ata olarak görülmesi, kurduğu ocaklarda yetişen öğrencilerin de isimlerinin başlarına “Ay” ünvanını almaları gibi hususlar ilk insan olan ve ata kabul edilen Ay-Atam’ı çağrıştırmaktadır. Ay-Atam ile Aydemir özdeşleşirken ilk yaratılan kadın Ay-Va ile de Hazin karakteri özdeşleşmektedir. Hazin, Demir’in ülküsü için çalışır ve onun bu gayesine yardım eder. İstanbul’da Türklük bilinci yayan ocaklar kurar, eğitilmiş ve Türklük bilincine sahip kızlar yetiştirmek üzere evini kız mektebine dönüştürür ve Demir’in ölümünden sonra onun ülküsünü kendi üzerine alır: “Senin vazifeni, senin emelini kendime mübarek bir vazife edinerek senin yerine çalışacağım...” (Tek, 2002, s. 129). Görev bilinciyle Demir’in gayesini gerçekleştirmeye çalışan Hazin, Demir gibi Türklük bilinci kazanmış Türkler yaratacaktır. Bu bağlamda Ay-Atam ve Ay-Va’dan türeyen insanlar gibi Aydemir ve Hazin’in uğraşlarından Türklük bilinci kazanmış Türkler türeyecektir.

Eski Türk inancında ay kültü genellikle güneşle birlikte anılır. Ay eril, güneş ise dişildir (Boratav, 2012, s. 95). Ay ve güneş kültürünün söz konusu edildiği bir Altay yaratılış efsanesine göre, ay ve güneş yaratılmadan önce, insanlar havada çevrelerine ışık ve sıcaklık saçarak uçarlarmış. Sıcaklık ve ışık kaynağı kendileri oldukları için ayın ve güneşin yaratılmasına gerek görülmemiş. Bir gün insanlardan biri hastalanmış, kimse onu iyileştirememiş. Bunun üzerine Tanrı onlara bir varlık göndermiş. Gönderdiği varlık büyüyerek iki tane ayna olmuş. Aynalar göğe çıkarak ışık saçmaya, çevreyi ısıtmaya başlamışlar. Göğe çıkan ve ayna olarak adlandırılan bu iki varlık güneş ve ayymış (Ögel, 1995, s. 188). Bu efsaneye göre ay ve güneş, sahip oldukları ışık ve sıcaklıklarıyla çevrelerine yarar sağlamaktadır. Bu noktada mitoslarda yine olumlu birer motif olarak kullanıldıkları görülür. Güneşin dişil, ayın eril olması, her ikisinin de çevrelerine yarar sağlaması gibi özelliklerden dolayı Aydemir ile Hazin karakterleriyle özdeşleşme durumları söz konusudur. Efsanede yer alan ay, eril ve çevresine yararlı olması bakımından Aydemir’e benzemektedir. Erkek karakter olan Aydemir, Türkistan halkına yardım etmek ve

onları kurtarmak için memleketini bırakarak Türkistan'a gider, Doğu Türklerine yol gösterir. Yani efsanedeki ay gibi yardımları ve yol göstericiliğiyle gittiği coğrafyaya fayda sağlamış olur:

-Duydunuz mu? dedi. Hakan'ın memleketinden bize bir elçi gelmiş. Bize, kardeşlerimiz Osmanlıların selâmını getirmiş. Köyleri dolaşarak herkese iyilik ediyormuş. İşsizlere iş buluyor, okumayanlara okumak öğretiyor, fakire para, aç a ekmek, kitapsıza kitap, cahile ilim veriyor; herkesi düşünüyor, herkesi seviyormuş...
Ve kurtuluş gününün yaklaştığını müjdeliyormuş. (Tek, 2002, s. 67)

Ay ışıklarıyla çevreyi nasıl aydınlatıyorsa Demir de yol göstericiliğiyle Türkleri aydınlatır. Hazin de Demir'e bu hususta yardım ederek Türklüğe ve Doğu Türklerine yarar sağlar. Hazin hem kadın karakter olması hem de faydalı işler görmesi neticesinde söz konusu efsanedeki güneşle benzeşmektedir.

Orta Asya kavimlerindeki Şamanist inanışa göre, ay ve güneş aynı zamanda kötü ruhlarla da mücadele ederler: "Kötü ruhlar güneş ve ay ile mücadele ederler. Çünkü güneşle ay iyilik yaparlar. Dünyaya, insanlara ışık, bereket ve hayat verirler" (Uraz, 1994, s. 31). Aydemir karakteri de kötülerle mücadele etmeye çalışır. Mücadele ettiği kötüler, Doğu Türklerine zulmeden Ruslardır. Bu noktada kötü ruhlarla Ruslar birleşirken ay da yine Aydemir'le birleşmektedir. Aynı şekilde Hazin de güneş kültünde olduğu gibi Demir'le beraber mücadeleye katılır. Bu bağlamda ay ve güneşin kötü ruhlarla olan mücadeleleri tekrardan Hazin ile Aydemir'in mücadeleleriyle benzeşir.

Ay, Türk mitolojisinde insanları koruyan kutsal bir varlık olarak yer alır. Bu bağlamda ay motifinin altında yatan anlamlardan biri koruyuculuk-kurtarıcılıktır. "Ay, onlar için, insan yaşamına düzen veren, ışık tutan kutsal bir güçtür" (Eyüboğlu, 1987, s. 65). *Aydemir* romanının başkahramanı Aydemir, bir ay gibi Türkistan Türklerini âdeta koruyup kollamakta, onların yalnızca iyiliklerini düşünmektedir. Ruslara karşı isyana yeltenen Türkistanlıları sakinleştirir, fevri hareketleri sebebiyle zarara uğramalarına engel olmaya çalışır: "Siz Ruslara nispeten pek küçük ekalliyettesiniz. İtaat etmediğiniz takdirde sizi idam ederler ve bütün kardeşlerinizi zalim bir istibdat altına alırlar" (Tek, 2002, s. 111). Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II* adlı eserinde ay motifinin koruyuculuğundan bahseder: "Eski Türklere göre güneş ve ay, insanları koruyup gözetken, onlara iyilik taşıyan "iki kutlu ve güçlü varlıktırlar" (Ögel, 1995, s.198). Bu iki gök cismi, her zaman insanları kötülerden korur ve kötü yola sapmalarına mâni olur. Aydemir'in de bu özelliklere sahip olduğu görülür. Demir'in Türkistan'da bulunma amacı orada Rus boyunduruğu ve işkencesi altında yaşayan Türklere yardım etmektir. Bölgedeki hastalara şifa dağıtır, yoksullara el uzatır, düşmanına dahi insanca yaklaşır. Bu bakımdan, eski Türk inanışındaki "kötü ruhlardan" koruyan, insanlara iyilik taşıyan, doğru yolu gösteren ay motifi gibidir. Hem isminin başında bu motifi barındırır hem de kişilik olarak aya özgü özellikler taşır. Bu benzerlik, romandan bir alıntı ile şu şekilde örneklendirilebilir: "O düşmanı bile olsa, başı ucunda bekleyip şifa bulduruyormuş. Kendini öldürmek isteyene bile evini açıyormuş. Zaten kapısı kilitsiz, ekmeği açık dururmuş. Fakirlere yardım edebilmek için kışın titreyerek soğukta yatarmış. Bütün lisanları, bütün ilimleri bilir ve her şeyi evvelden keşfedermiş" (Tek, 2002, s. 67-68). Bir gün, Aydemir'in aleyhtarı olan Ahunt Ömer'in karısı çocuklarıyla birlikte Aydemir'e gelerek ondan kocasının idam edilmemesi için yardım etmesini ister. Aydemir ise çocukların hâline üzülür, onların öksüz kalmalarını istemez. Zaten kendisinin de daha fazla yaşayacak gününün kalmadığını öngörür: "Demir, istese onları öksüzlükten kurtarabileceğini düşündü. Zaten yaşayacak kaç günü kalmıştı?" (Tek, 2002, s. 116). Ahunt Ömer'in suçunu

kendi üstüne alır ve idam edilir. Bu bağlamda Aydemir, yüce gönüllü bir kahraman olarak isminde taşıdığı ay motifiyle tamamen özdeşleşir ve düşmanın ailesi için ölüme gider: “Artık Demir kararını vermişti. Ahunt’u kurtaracaktı ve onlar mesut olacaktı” (Tek, 2002, s. 117).

Ögel (1995), Altay Türklerinin bir masalını örnek göstererek ayın koruyuculuğuna ve kahramanlığına vurgu yapmaktadır:

(...) Yer yüzünde, insanları yeyip bitiren bir dev (yelbegen) varmış. Tanrı, bu devı öldürmeği düşünmüő. Güneş: -“Ben, sıcak ve ateőim ile devı öldürebilirim. Ancak, insanları da yakabilirim”, demiő ve vazgeçmiő.

Ay ise: “-İnsanlar, benim soğuğuma dayanabilirler. Bunun için ben, devı öldürebilirim”, demiő ve yeryüzüne inmiş. Bir ağaç üzerinde, böğürtlen yiyen devı, ağaçla birlikte alıp, gökyüzüne çıkmış. Bunun için dolunay, dev ile ağaç, ayın yüzünde görünürlermiő... (Ögel, 1995, s. 198)

Altay Türklerine ait olan bu masal ile *Aydemir* romanı arasında benzerlik iliőkisi kurmak mümkündür: İnanışa göre ay, yeryüzüne inerek soğuğu ile kötü devı alt eder ve insanları kurtarır. Kötü dev Yel-begen, Türkistan coğrafyasındaki Türklere zulmeden Ruslar gibidir. Ruslar, Türkistan’daki Türklerin millî yaşayışlarına müdahale ederek onların özgürlüklerini kısıtlamaya çalışırlar. Mekteplerini, mescitlerini ve zihinlerini Türklükten uzaklaőtırırlar: “Bu, Türklüğü boğan bir Rus tufanıdır. Bundan başka dinî, millî, medenî bütün vasıtalarla da Türklerin Ruslaőtırılmasına çalışılıyor. Mektepler Ruslaőtırılıyor. Mescitler Ruslaőtırılıyor ve netice olarak dimağlar Ruslaőtırılıyor...” (Tek, 2002, s. 16). Masalda insanları koruyan ve kötü düşman Yel-begen’den kurtaran ayla özdeşleşen Aydemir, Rusların asimilasyon çabalarına karşı mücadele eder. Türklerin millî kimliklerini kaybetmemeleri için onlara ırk sevgisi aőılamaya çalışır. Bu şekilde onları asimilasyondan kurtarmayı hedefler. Bunun için her akşam kahvelere gider, orada toplanan Türklere basit bir masal şeklinde yazılmış Türk tarihini anlatarak onların millî kimliklerini diri tutmaya çalışır. Bu bağlamda ay ile Aydemir’in koruyucu bir muhafız kimliğine büründükleri görülür:

Demir, bir aydır muntazam her akşam işçilerin toplandıkları bu kirli kahveye geliyor ve masal şeklinde yazılmış, basit bir Türk tarihini onlara okuyordu. Her akşam bir saatlerini işgal eden bu kıraat onları yormadan meraklarını celbederek milliyet fikrine yaklaőtırıyor, kendi ırklarını, kendi mevcudiyetlerini tanımalarına hizmet ediyordu. (Tek, 2002, s. 90-91)

Ay motifinin altında yatan bir başka mana ise şifa dağıtıcılığıdır. Ayın ışığıyla insanlara bereket ve hayat vermesi gibi Aydemir de olağanüstü őifacılıđı ile insanlara sağlık vermekte, onları hayata döndürmektedir: “Son őifayı Demir’den bekliyordu. Ona yaklaőan, her illetlinin iyi olduğunu herkes söylüyordu” (Tek, 2002, s. 69). Demir, Taőkent’te vuku bulan kolera salgını üzerine őehre gelerek hastaları iyileőtirmeye çalışır. Her hastaya koőar, insanüstü bir hususiyetle yorulmadan gece-gündüz çalışır. Bir “melek” gibidir:

Ölen ölene, hele fakirler... Na’őların bazıısı kimsesizlikten evlerde çürüyüp kalıyordu... Artık őehrin hâlini siz düşününüz!.. O esnada Han Demir geldi!.. Hastalığı duymuő ve koőmuőtı. O hastalara bakmak için sanki semadan inmiş bir melek oldu (...) Evet melek!.. Zira hepsine yetiőtı. Hepsine baktı, hepsine koruyucu oldu, hepsini sevdi ve çoğunu iyi etti. Hepsine nasıl yetiőtı? El’an müteaccibim... Birine girer, ilâçlarını verir. Banyosunu yapar; sonra oradan çıkar diğerine girer. İyileőmiőlerin yemeğini yedirir, hummalıları bekler, ıstırap içindekileri teskin eder, gece uyuyamayanların yanında oturur... Eczahaneye koőar velhasıl her şeyi o yapardı... (Tek, 2002, s. 88)

Romanın ileriki bölümlerinde Aydemir, Rus kuvvetlerine karşı direniş gösterir. Ancak aynı zamanda hastadır da. Buna rağmen ayağa kalkar, ezilen halkın yanında durur. Romanın sonunda yaptığı fedakârlık neticesinde Ruslar tarafından 12 yoldaşıyla beraber idam edilir. Altay Türk efsanesinden bir parça ile ay motifi üzerinden bu duruma örnek verilirse: “Ayı kurtlar yakalar, iyice bir yolarmış! Ay eve gidip yatar, yarası kan dolarmış!” (Ögel, 1995, s. 197). Efsanede olumsuzlanan kurt ile Rus güçleri benzerlik gösterir. Ay kurtla mücadele eder, güçsüz düşer. Aydemir de Ruslarla mücadele eder ve ölüme mahkûm edilir. Ögel, yazısının devamında Altay Türklerinin masallarından parçalar vermeye devam etmektedir: “...Ay, göklerde dolunlaşıp, bir tepsi gibi olduğu zaman, kurtlar ile ayılar, hemen koşarlar, ondan birer parça koparıp, yerler ve böylece ayı, küçültürlermiş. Ay, üzgün ve yaralı olarak, kaybolurmuş. Sonradan yaralarını sarıp, iyileşirmiş. Yeniden dolunlaşıp, göklerde görünürmüş” (1995, s. 199). Altay Türklerinin masalının devamında ayın tekrar iyileşmesi ve göklerde görünmesi söz konusu edilmektedir. Aydemir de her ne kadar idam edilmiş olsa da onun mefkûresini aşık olduğu Hazin devralmaktadır. Romanın sonunda Hazin, Demir’in yarım bıraktığı “Türklerin birliği” fikrine sahip çıkacağına dair bir söz vermektedir: “Senin sevgili ve mukaddes mezarın üstüne yemin ederim ki Demir, seni öldürmekle fikrini, emelini, mevcudiyetini öldüremezler... Senin vazifeni, senin emelini kendime mübarek bir vazife edinerek senin yerine çalışacağım...” (Tek, 2002, s. 129). Hazin’in bu sözü ile Demir’in ideolojisinin devam edeceğine dair bir mesaj verilmektedir. Altay masallarındaki savaşı, yara alan; ancak sonunda göklerde beliren ay gibi Aydemir’in fikirleri de dirilecek ve nesilden nesile devam edecektir. Bu sayede Aydemir de yaşamaya devam etmiş olacaktır. “...Göklerde yaşayan, birçok şeytanlar (ve kötü ruhlar) varmış. Ancak bunların içinde en güçlüsü, “Yedibaşlı dev” yani “Yelbe-gen”, imiş. Göklerde dolaşır, yıldızlar ile Aya zarar verirmiş. Bu dev, çok kez ayı yemiş ama; büsbütün ortadan kaldıramamış” (Ögel, 1995, s. 199). Burada da yine Yedibaşlı dev, yani Yel-begen söz konusu edilmektedir. Bu kötü dev aya zarar verir; ancak ayı tamamen ortadan kaldıramaz. Bu parça da Aydemir’in bedenen ölüp fikren ölmemesine, yani ay gibi büsbütün ortadan kaldırılamamasına bir örnektir. Ay da Aydemir de büsbütün ortadan kaldırılamazlar. Çünkü ay güçlü ve olumlu olarak algılanan bir motiftir; Aydemir de aynı şekilde olumlu bir karakterdir ve onun fikirleri Hazin ile yeni yetişecek olan Türkler tarafından yaşatılacaktır: “Beni sevenler bir araya toplandıkça ben daima aranızda olacağım” (Tek, 2002, s. 124).

Çin-Türk kâinat düşüncesine göre ise güneş ve ay birleşerek ilerlemekte, birlikte yol almaktadırlar. Bu birleşim sayesinde dört mevsim oluşmaktadır:

Bu kâinata, üstteki gök parlaktır, altta yağız yer karanlıktır. Güneş tanrısı parlaktır, ay tanrısı karanlıktır. Ateş parlaktır, su karanlıktır. Er parlaktır, dişi karanlıktır. Bu yerli-göklü, dişili-erkekli (ilkeler) kavuşursa, bütün canlı ve cansız, iki türlü varlık doğar, belirir... Güneş ve ay karışıp, kavuşarak yol almaktadır. Bundan ötürü, yazlı-kışlı dört mevsim olur. (Esin, 2002, s. 23)

Ay Aydemir’le, güneş de Hazin’le birleştiğine göre; Hazin, Demir’in ideolojisini takip edip onu yaşatacaktır. Yani Demir’in fikirleri Hazin’de buluşur, birleşir. Bu şekilde fikirler nesiller boyu devam eder. Tıpkı güneş ve ayın beraber yol alıp mevsimleri oluşturması gibi Türk birliği ülküsü de Hazin ve Demir’in çabaları sayesinde nesilden nesile süreklilik arz edecektir.

Ayın hilal şeklinden başlayarak zamanla dolunay halinde en olgun biçimine girip giderek kaybolması gibi, ruh da hilal gibi bir bedende doğmakta, olgun yaşa gelmekte ve zamanı dolunca bedenin ölümüyle ondan çıkıp yepyeni bir başka

bedende ortaya çıkmaktadır. Zahirde hangi biçimde görünürse görünsün ay aynı ay olduğu gibi, hangi bedene girerse girsün, ruh da aynı ruhtur. (Ocak, 2002, s. 192)

Burada da görüldüğü üzere ay ruh gibi kaybolmakta ve başka bedende tekrar doğmaktadır. Demir de ölümüyle ay gibi kaybolur. Ancak ülküsü Hazin'de tekrar doğar, yani bir diriliş meydana gelir.

4.2. Demir

Demir, Türk mitolojisinde kutsal bir unsur olarak yer alır. Eski Türk inanış sisteminde kutsal kabul edilen beş unsurdan (toprak, su, ağaç, ateş, demir) biridir. Türklerin saygı duyduğu, kutsal kabul ettiği bir nesnedir: “Demir her zaman Türkler tarafından saygı görmüştür” (Boratav, 2012, s. 54). Gökyüzünden yere düşen ilk meteor demirdir. Türkler Gök Tanrı inanışları gereği göğe ve gökle bağlantılı unsurlara saygı duymuşlardır. Dolayısıyla gökle bağlantısı bulunan demir metali Türkler için değerli bir unsurdur (Güngör, 2021, s. 236). Kutsiyeti bulunan ve saygı duyulan demir, aynı zamanda dayanıklı bir metaldir. Tüm bu hususiyetleri sebebiyle Eski Türk topluluklarında çeşitli araç gereç yapımı için bir hammadde olarak kullanılmıştır. Türkler savaşan bir millet olmalarından ötürü en çok silah yapımı için demiri kullanmışlar, demirden çeşitli silah aletleri yapmışlardır. Ok, kılıç, bıçak, mızrak gibi Türkler için neredeyse hayati öneme sahip çeşitli aletler üretilmiştir. “Büyük olaylar, büyük savaşlar ve büyük insanlar destanlara konu olduğu, efsanelerde yer aldığı gibi; büyük savaşlarda silâh yapılarak kullanılan ve tanrısal bir kaynaktan çıkan demir de efsanelere girmiş, beş kutsal unsurdan biri olarak yer almıştır” (Uraz, 1994, s. 168). Anlaşılacağı üzere demir, efsanelerde yer alan kutsal bir unsurdur.

Demire atfedilen kutsiyet, kelimenin kökenine inildiğinde şu şekilde açıklanmaktadır: “Dünya dillerindeki en eski karşılığına Sümercede rastladığımız demir, aynı dildeki “an” ve “bar” yani “gök” ve “ateş” kelimelerinin birleşmesi ile isimlendirilmiştir. Sözcük bu dilde genel olarak “gök metali” ya da “yıldız-metal” şeklinde anlam kazanmıştır” (Güngör, 2021, s. 236). Demirin gök metali veya yıldız-metal anlamlarına gelmesi de gökten düşen ilk meteor olmasına bağlanabilmektedir. Göğün Türkler nezdinde tanrısal olması neticesinde demir de kutsaldır, bu kutsiyete bağlı olarak da Türk mitolojisinde ay gibi olumlu anlamları olan bir motif olarak yer almaktadır. Demir motifinin kutsallığının yanı sıra, bu kutsallıkla bağlantılı olarak tanrısal nitelikleri de söz konusudur. Örneğin Yakutların inanışına göre, Şamanların tanrısı ile demir aynı yuvadan çıkmıştır. Aynı şekilde Yakut inanışında “Demir Han” isimli tanrı ayarında bulunan bir ruh da vardır (Uraz, 1994, s. 55). Demir aynı zamanda ay motifi gibi koruyucu bir unsurdur. Eski Türk inanışına göre, doğaüstü kötü varlıkların zararlı büyülerinden insanları kurtarma gücüne sahiptir. Bu bağlamda Al-Bastı denilen kötü ruhun zararlarından korunmak adına lohusa kadınların yanına demirden nesnelere verilmesi gerektiğine dair bir inanış söz konusudur (Boratav, 2012, s. 54-55). Demir gibi demirciler de kötülük getiren ruhlara karşı insanları korurlar:

“Demirci aynı zamanda, insanlara kötülük getiren Albastı ruhunun da en büyük bir düşmanı idi. Prof. Abdulkadir İnan'ın anlattığına göre Kazaklar, loğusa kadınları kötü ruhlardan korumak için, bir demir parçası veya bir çekiç ellerine alarak: “Demirci geldi! Demirci geldi!” Diye bağırırlarmış. Albastı, demirciden korktuğu için, loğusanın yanına yanaşamamış.” (Ögel, 1993, s. 69)

Demir motifi, Müfide Ferit'in *Aydemir* romanının baş kahramanı olan Aydemir'in isminde yer alır. Aydemir'in asıl ismi “Demir”dir. Aydemir, isimleri itibariyle Türk

mitolojisinden çıkmış bir kahraman gibidir. Hem doğduğu zaman kendisine verilen ad Demir'dir hem de yaptığı yiğitlikler sebebiyle Türkler tarafından isminin başına Ay kelimesi getirilmiştir. Yani "Aydemir", hem ay hem demir gibi mitolojik motiflerin -Türk mitolojisindeki anlamlarına göre- simgeledikleri pek çok özelliği bünyesinde taşımaktadır. Ay; koruyucu olma, insanlara yardım etme gibi özellikleri üzerinde barındıran ve gökte yer alan bir cisimdir. Demir de gökten gelen bir meteor, bir ateştir. Gök dolayısıyla bu iki unsur tanrısallık göstermektedir. Ay nasıl kötü ruhlardan koruyorsa, demir motifi de yine kötü ruhların kovucusu olarak bilinir.

Türkistan bölgesinde yaşayan bir Türk olan Şakir isimli karakter Demir'i tanımak isteyen bir kişiye onun nasıl bir "kurtarıcı" olduğunu anlatır:

Beşerî hiçbir zaaf, hiçbir ihtiyaç, hiçbir yorgunluk onun için değildi. Ah şüphesiz Han Demir o esnalarda insandan yüksek bir şeydi. Onun bu insan üstü cesareti önünde aileler de öbür doktorlar da vazifeleri başına geldiler. Ahâliye korunma usulünü öğretti ve şehri kurtardı. Kurtarmak için benim annem de hastalığa tutulmuştu. Annemi de o kurtardı. İşte Han Demir bizleri böyle her türlü ölümlerden kurtarmak için, cennet gibi memleketini, dünya güzeli İstanbul'u bırakıp gelmiş. (Tek, 2002, s. 88-89).

Anlaşılabacağı üzere Demir, insandan yüksek bir varlık olarak görülmektedir. Şehri düşmanlardan, insanları hastalıklardan ve kötülerden kurtaran bir kahramandır. Bu şahsiyeti de aslında isminde taşıdığı "demir" motifinden gelmektedir. Demir de kutsallığı bulunan bir motiftir, Aydemir de kutsal, insandan yüksek bir varlık gibidir. Demir motifi de kötü ruhlara karşı koruyucudur; Aydemir de hastalıklara, düşmanlara, kötülere karşı koruyucu bir muhafız gibidir.

Türk kültüründe demir kadar demircilik mesleği de son derece önemlidir. Demir nasıl kutsalsa, onu işleyen demirci de o kadar kutsaldır. "Eski Türklerde de demir kutsaldır, demirci saygıdeğer bir kişidir. Türkleri tutsaklıktan kurtaran araçları yapan, Tanrıdağları'nı (demirden oldukları için) eriterek Türklere çıkış yolu açan demircidir" (Eyüboğlu, 1987, s. 97). Ergenekon Destanı'nda demirci, demir madeninin bulunduğu bir yeri yakarak eritmiş, bu sayede yol açmıştır. "Burada demirci kurtarıcı, geçtikleri demir geçit de bir kurtulma kapısı olmuştur" (Uraz, 1994, s. 169). Hem demir geçidin hem de demircinin kurtuluşta önemli rol üstlendiği görülmektedir.

Aydemir'in mesleği demircilik değildir; ancak romanda Türkistan'da demircilik yapan Türklerin varlığından bilhassa bahsedilmektedir:

Yeni Ürgenç'de Kalenderhane'ye götüren sokakların biri Çakıcılar'dır. İki tarafta demirci dükkanları sıralanır. Oranın kamaları bütün Asya'nın içinde meşhurdur. Bu dükkanların en karanlığında, en fakirinde küçük bir demirci çırağı örsün karşısında ustasının tuttuğu çeliğe kuvvetli ve mevzun darbeler indiriyordu. Sabahtan beri ateşin karşısında idi... (Tek, 2002, s. 71)

Özetle, romanın baş kişisi Aydemir, isminde taşıdığı motifin nitelik ve özelliklerine sahip bir karakterdir. Demir, Türk mitolojisinde; koruyucu, kutsal ve saygı duyulan olumlu bir motiftir. Aydemir de yukarıda açıklandığı gibi Türkistan bölgesindeki Türkleri ve onların şehirlerini koruyan; Doğu Türkleri tarafından saygı duyulan mitolojik bir kahraman gibidir.

4.3. Bilgelik

Türk tarihinde ve mitolojisinde, bilge kişi motifine sıklıkla rastlanılmaktadır.

Bilgelik anlayışı bir bakıma liderlik ruhuna sahip, uzmanlaşmış ve yol gösteren manasına denk gelmektedir. Türk mitolojisinde yer alan efsanelerde de bu oldukça yaygın bir anlayış olup, bilgelik kavramı insanlara yansıtılmıştır. Örneğin Ergenekon Destanında Türklerin demir dağı eritip yol bulmalarını sağlayan “usta demirci” yahut Oğuz Kağan Destanında Oğuz’un akıl hocası Uluğ Türk yol gösterici bilgelerdir. Bu insanlar dönemi vermiş oldukları öğütlerle aydınlatmışlardır. (Yılmaz, 2014, s. 237-238)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere; Türk mitolojisindeki efsane, masal ve destanlardaki kahramanların çoğu bilgelik motifine uygun özelliklere sahiptir. Bu metinlerdeki yol gösterici bilgeler; kahramana veya diğer insanlara yardım ederek onları yönlendirir. Tam da bu noktada, Türk mitoslarındaki bilge kişilerin kalıplaşmış özellikleri ile Aydemir’in özellikleri benzerlik göstermektedir. Aydemir, bilge motifinin işaret ettiği “yol göstericilik” özelliğini üzerinde barındırır. Türk mitoslarında yer alan bir bilge gibi Türkistan’daki Türklere öğütler verir, onların iyi insanlar olmaları gerektiğini vurgulayarak doğru yolu göstermeye çalışır:

Biz insanıyetin saadetini arıyoruz. Biz de mesut olalım, onlar da olsun. Eğer onlara zulüm ile ceza vermek istiyorsan aldanırsın oğlum, zira emin olalım ki zulüm yapmak, zulüm görmek kadar işkencelidir. Mağdurlar bedbaht olur; fakat iyi kalabilirler... Hâlbuki zulüm yapan zalim oluyor. Bundan daha büyük mücazat olur mu? Hayır hâkim olmak, zalim olmak istemiyoruz. Bir zaman gelecek ki mağdur milletler, hâkim milletlerin elinden kurtulunca ikisi de berer serbest ve bahtiyar milletler olacaklar. Biz bunu bekliyoruz. (Tek, 2002, s. 92)

Demir, Rusların ezildiğini, Türklerin hâkim, Rusların ise esir olduğunu görmek isteyen Ali isimli yoldaşına yukarıdaki cevabı vermektedir. Ali ve onları dinleyen diğer Türklere, zulmetmenin ne kadar kötü bir şey olduğunu söyler. Onları kötü düşüncelerden uzaklaştırmak üzere bu öğüdü verir. İyi bir insan kalmanın her şeyden önce geldiğini vurgular. Kötü insan olmaktansa mağdur olmanın daha erdemli olduğunu belirtir. Bir bilge gibi yoldaşlarına doğru yolu göstermeye çalışır. Türk mitolojisine ait destan ve halk hikâyesi gibi türlerde bilge kişi bir tip olarak karşımıza çıkar. Özellikleri genellikle hep aynıdır. Kimi zaman vezir, kimi zaman hakanın yoldaşı, kimi zaman da danışman olur. Bu kahraman tipi her zaman hakana, hana veya kağana yol gösterir, türlü belalara karşı yardımda bulunur (Yılmaz, 2014, s. 238). Bu anlatılarda yer alan bilge kişi tipi ile Demir Han’ı özdeşleştirmek mümkündür; fakat mitoslarda kahramana yol gösteren bilge, *Aydemir*’de kahramanın kendisi olur. Başkahraman Demir, yoldaşlarının daima doğru yolda ilerlemelerini ister.

Aynı zamanda Türk kağanlarının da “Bilge” ünvanını taşıdıkları görülür. “Türk kağanlarına verilen ünvanlardan birisi olan “Göğün Oğlu-Gökyüzünün Oğlu” Türk mitolojisinde ulu ecdadın taşıdığı adlardan biridir. Göğün oğlunun görevi kurtarıcılıktır. O, insanları şer ruhlardan koruyarak onlara silah yapmayı, çardak kurmayı öğretir” (Yılmaz, 2014, s. 244). Göğün oğlu olarak adlandırılan bu kişiler bilge tipi içerisine girebilirler. Görevleri kurtarıcılıktır; insanları kötülerden korur, onlara yarar sağlayacak pek çok şey öğretirler. Demir’in roman boyunca bu görevleri kendi kendine üstlendiği görülür. Aynı zamanda ünvan olarak isminin başında “Ay” kelimesi de vardır. Tüm bu özellikler sebebiyle Demir, “Gökyüzünün Oğlu” olarak kabul edilebilir. “Türklerde ‘Gök Oğlu’ olarak anılan mitolojik kahramanlar, ışık şeklinde yere düşerler ve ilk ata olarak görülürler. Gök Oğlu’nun en büyük özelliği fiziksel güçle, büyü bilgisini kendinde birleştirmesidir. Bu sayede bilge bir varlık olarak

dünyayı şeytanî güçlere karşı koruyabilirler” (Yılmaz, 2014, s. 245). Demir, Türklerde “Gök Oğlu” adlandırılmasıyla anılan mitolojik bir kahramana benzer. Bu kahramanın ışık şeklinde yere düşmesi detayı da yine ay motifi ile ilişkilidir. Işık ve aydınlık iyilikle bağdaştırılır. Ay, ışıklı bir gök cisimidir. Tüm bunlardan yola çıkarak Aydemir’in şeytani -yani kötü- güçlere karşı duran, bilge bir varlık olan, insanları koruyan Türklerin atasına benzediği sonucuna varılmaktadır.

Tanrının dünyaya -yeryüzüne- gönderdiği bilge elçinin “Gök-sakallı” olarak adlandırılması söz konusudur (Yılmaz, 2014, s. 246). Elçinin isminden yola çıkarak onun ihtiyar bir kişiye benzediği düşünülebilir. Beyaz saçlarıyla bir ihtiyarı andıran Aydemir, bu defa da fiziksel görünüşüyle bilge kişiye bürünür: “Onun hâlinde, tavırlarında, her bir hareketinde bu dünyanın yükseğinde yaşayanların sükûn ve azameti vardı. O, koyu kumral uzun sakalı ve beyaz saçları ile âdeta bir ihtiyardı” (Tek, 2002, s. 27). Özetle, “yol göstericilik” ve “koruyuculuk” manaları bilgelik motifinin altında yatan gizli manalardır. Türkistan Türklerine yol gösteren ve onları koruyan Aydemir’in, Türk mitoslarındaki bilge kişi tipi ile benzerlik gösterdiği görülür.

4.4. 12 Sayısı

Sayılar, Türk mitolojisinde sıklıkla rastlanan motiflerdir. *Aydemir* romanında dikkat çeken sayı motifi ise 12’dir. İslamiyet öncesindeki Türk mitolojisinde ve Türk inanışlarında, göğün 12 katlı olması durumu söz konusudur. Yine aynı şekilde Türklerin kullandıkları 12 hayvanlı Türk takviminin varlığı da bu sayının önemine örnek olarak verilebilmektedir.

İslamiyet öncesi Türk kültüründe, “12” yılda bir kere Tanrı Ülgen için kurban ayinlerinin düzenlendiği rivayet edilmektedir (Saçıl, 2019, s. 149). *Aydemir* romanındaki Demir de romanın sonunda 12 yoldaşı ile Rus güçleri tarafından idam edilir. Özellikle 12 sayısının vurgulanması dikkat çekicidir. Demir dışında idam edilen 12 yoldaşa da “Aydemirler” denmektedir. “Aynı sükûnetle, aynı vakarla Hasan, Şakir ve on iki Aydemir’ler şehit oldular” (Tek, 2002, s. 124). Romanda pek çok mitolojik motif dikkat çektiği için 12 sayısı da bu açıdan ele alınabilmektedir. Aynı zamanda Demir, Türkçülük ideolojisi ile tanıştığında 12 yaşındadır. Bu ideolojiyi annesinden öğrenmiş; o yaşından itibaren Türkçülüğü içselleştirmiştir. Hayatını da bu ideoloji uğruna feda etmiştir. Müfide Ferit’in, karakterin Türkçülükle tanıştığı yaşı 12 olarak kurgulaması dikkate değer bir durumdur: “...Hazin Hanım, on iki yaşında idim. (...) Ben, Türklük vahdetini annemin ağzından öğrendim. O zamanlar ne memnun, henüz hayatın soğukluğunu, yalnızlığını duymamış, ne bahtiyardım” (Tek, 2002, s. 46). Demir’in 12 yaşında ülküsüyle tanışması ve ülküsü için 12 yoldaşıyla idam edilmesi 12 sayısının motif olarak algılanmasını sağlamaktadır.

İslamiyet sonrası dönemde 12 sayısı daha sık karşımıza çıkmaktadır. Yaşar Çoruhlu (2002), 12 İmam ve insanlara yardım eden 12. imamdan söz etmekte, özellikle Bektaşilik ve Alevilikte 12 sayısının önemini vurgulamaktadır:

Bektaşi giyiminde de oniki sayısına verilen önemin ipuçları vardır. Eteği belden biraz aşağıda kolsuz bir yelek olan haydariyenin üst tarafına kutsal yerleri ziyaret esnasında takılan necef ya da Yementaşından yapılan küçük yuvarlaklar olan habbeler çoğu kere oniki tanedir. Ayrıca teslim taşı denilen ve boyna takılan taşların hilâl şeklinde oniki çukurluğu bulunması oniki imama temsil eder.

Bektaşi başlığındaki oniki dilim de yine oniki imama işaretidir. Bu tacı giyen kişinin oniki erdeme sahip olması gerekir. Bunlardan başka İmam Cafer’e atfedilen bir söze

göre, Muhammed'e Cebrail'in getirdiği nurdan taç oniki dilimlidir. (Çoruhlu, 2002, s. 203)

Özetle hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası Türk inanış sistemi içerisinde yer alan 12 sayısının kutsal ve değerli bir motif olarak algılandığı görülmektedir. Türkler için kutsal kabul edilen göğün 12 kattan oluşması, Tanrı Ülgen için 12 yılda bir kurban ayinleri yapılması, 12. imamın insanlara yardım etmesi gibi hususlardan yola çıkarak 12 sayısının olumlu ve kutsal bir sayı olduğu sonucuna ulaşılır. 12 yaşındayken Turan ülküsüyle tanışan Aydemir ve onun 12 yoldaşı, kutsal kabul ettikleri bu ülkü için canlarını feda ederler. İdam edilen yoldaşların sayısının 12 olması ve Aydemir'in Turan ülküsüyle 12 yaşında tanışması gibi hususlardan hareketle, 12 sayısı üzerinden Turan ülküsünün kutsiyetinin ortaya konulmaya çalışıldığından bahsedilebilir.

5. Sonuç

Mitoloji, içeriğinde kutsallık ve olağanüstülük atfedilen kahramanlar veya motifler barındıran mitosları inceleyen bir bilim dalıdır. Mitoslarda yer alan kahramanlar olağanüstü özelliklere sahip tiplerdir. Bu tipler destanlara, destanlardan da ilk roman türlerine kadar aktarılmışlar; mitolojik hâllerinden yavaş yavaş uzaklaşarak çeşitli edebî türlerde varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Türk mitoslarında da bu tip kahramanlar veya varlıklar yer almaktadır. Bu kahramanlar bazen bir motif olarak bazen de bir insan olarak karşımıza çıkarlar. Çoğunlukla olumlu özelliklere sahiptirler.

Türk mitolojisinde çeşitli motifler yer almaktadır. Eski Türk inanış sistemi içerisinde kutsal ve değerli olarak algılanmaları sebebiyle önem arz ederler. Bu motifler mitos olarak adlandırılan destanlarda, masalarda ve efsanelerde yer edinmişlerdir. Her motifin altında çeşitli manalar yatmaktadır. Bu manalar ise genellikle olumludur. Olumlu ifadeler içeren manalar motiflerle sembolize edilmektedir.

Müfide Ferit Tek'in *Aydemir* romanının incelenmesi sonucunda Türk mitolojisine özgü çeşitli motiflerin eserin yapısında yer aldığı görülmüştür. Yazarın Türkçülük ideolojisine mensup bulunması ve mitoloji bilgisine de vâkıf olması göz önünde bulundurulduğunda bunu bilinçli olarak yapmış olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Yazar, romanın tezi olan "Türk birliği" görüşünü vurgulayabilmek adına öngörülü, sevilen ve saygı duyulan, önder ve kurtarıcı bir tip yaratmış ve bu tipi topluma bir model olarak sunmuştur. Topluma model olabilmesi için de üstün niteliklere sahip kusursuz bir kahraman olarak kurgulamaya çalışmıştır. Bu bağlamda mitolojiden yararlanmış, karakter yaratımında mitoslardaki kahramanlardan esinlenmiştir. Romanda göze çarpan ay, demir, bilgelik ve 12 sayısı motiflerinin her biri Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Motiflerin öne çıkan ortak özelliği ise eski Türk inanışınca "kutsal" olmalarıdır. Ayın parlak ve göz kamaştıran bir varlık olarak ışıklarıyla dünyayı aydınlatması, onun güçlü bir varlık olarak algılanmasını sağlar. Bu bağlamda ay motifi; ilk Türk yaratılış mitoslarındaki özellikleri itibarıyla, güneşle beraber insanları kötü ruhlardan ve kötü devlerden koruyan, insanlara fayda sağlayan, onlara ışığıyla yol gösteren ve hayat veren bir varlıktır. Dolayısıyla ay motifinin altında yatan gizli manalar koruyuculuk-kurtarıcılık, yol göstericilik ve şifa dağıtıcılıktır. Bu noktada Türk mitolojisinde olumlu bir motif olarak yer edinir. Demir motifi de kötü ruhların kovucusu olarak bilinmektedir. Romanın başkişisi Aydemir, ismini oluşturan bu motifler ile özdeş özelliklere sahiptir. Demir ve ay motifleri gibi kötülüklerden (Rus eziyetinden) insanları (Doğu Türklerini) koruyan, hastaları iyileştiren ve onlara şifa dağıtan mitolojik bir kahramanı andırır. Ay ile demir motifi gökle ilişkili unsurlardır. Gök,

Türkler için önemli ve kutsaldır. Bu kutsallığa bağlı olarak, isminde hem ay hem de demir motifini barındıran Demir'in "insandan yüksek bir varlık" olduğu görülür. Türk mitolojisinde olumlu manalara sahip olan demir ve ay motiflerinin, Türklük uğruna çalışan Aydemir'in olumlu niteliklerini vurgulamak için karakter ismi olarak seçildiğini söylemek mümkündür. Aydemir aynı zamanda bilgelik motifine bağlı olarak, bilge kişi tipi kategorisine de girmektedir. Doğu Türklerini asimilasyondan ve türlü kötülüklerden korumasının yanı sıra onları iyiliğe yönlendirerek yol da göstermektedir. 12 sayısı da diğer motifler gibi kutsallık ihtiva etmektedir. Aydemir'in 12 yaşında Türk birliği fikriyle tanışması ve 12 yoldaşıyla bu uğurda can vermesi, "Türk birliği" görüşünün kutsiyetini ortaya koymaktadır. Tüm bu motiflerin arkasında yatan anlamlar göz önünde bulundurulduğunda Aydemir'in; mitoslardan destanlara, destanlardan da romanlara yansıyan olağanüstü kahraman tipine benzediği sonucuna ulaşılır. Bu bağlamda, Türkistan bölgesindeki halkın hem umudu hem de koruyucusu olan Aydemir'in; ölüm döşeğindeki insanları insanüstü gücüyle hayata döndürerek, "yüce görüşüyle" kendi ölüm vaktinin yaklaştığını anlayarak ve Türkleri koruyarak mitolojik kahramanın klasik romandaki izdüşümü hâline geldiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Aydemir'deki Türk mitolojisine özgü motiflerin mitolojik bakış açısıyla incelenmesi sonucunda ortaya çıkan dört motif Türk mitolojisindeki anlamları ile ele alındığında bunların roman kahramanı Aydemir'le özdeşleştikleri görülmüştür. Ay, demir, bilgelik ve 12 sayısı motiflerinden çıkan manalar özetle; koruyuculuk-kurtarıcılık, yol göstericilik ve şifa dağıtıcılıktır. Aydemir hem isminde hem de roman kurgusunda yer alan bu motiflerin manalarını kendi üzerinde toplamıştır. Çalışmanın sonucunda motiflerin gizli manalarının Aydemir karakteriyle sembolize edildiği görülmüştür. Aydemir, Türkistan coğrafyasındaki Türkleri Rus zulmü altından kurtarmaya çalışmış, onlara yol göstermiş ve onlara şifa dağıtmıştır. Sonunda da 12 dava arkadaşı ile kutsal ülküsü için idam edilmiştir.

Kaynaklar

- Akdik, H. M. (2020). Servet-i Fünun edebiyatının göğe yükselen düşleri: Ay ve güneş imgelerinde mitolojik tahayyül. *Yeni Türk Edebiyatı*, (22), 103-127.
- Akyüz, Ç. (2010). *Türk-İslam kültüründe ay motifi* [Bildiri sunumu]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Arslan, C. (2000). Türk yaratılış mitolojilerindeki farklılıklar (Farklı unsurlar). *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 573-585.
- Bayat, F. (2005). *Mitolojiye giriş*. Çorum: Karam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2019). *Türk edebiyatının mitolojik kaynakları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Esin, E. (2001). *Türk kozmolojisine giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1987). *Anadolu inançları Anadolu mitolojisi*. İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Güngör, E. (2021). Bozkır Türk kültüründe mitolojik demir ve kutsal efendileri. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 235-243.
- Kaplan, M. (2002). *Aydemir*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kayalı, Y. ve Büyükbahçeci, E. (2018). Türk ve Hint mitolojilerinde doğa fenomenleri: Güneş ve ay. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 1168-1183.

- Köprülü, M. F. (2007). *Bugünkü edebiyat*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Necatigil, B. (2022). *Mitologya*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2002). *Alevî ve Bektaşî inançlarının İslâm öncesi temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Roux, J. P. (2011). *Eski Türk mitolojisi*. (Çev. M. Y. Sağlam). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Saçıl, T. *İslamiyet öncesi Türk kültüründe sayılar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tek, M. F. (2002). *Aydemir*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tökel, D. A. (2001). Sanat ve edebiyatın kaynağı olarak mitler. *Bilig*, 16, 59-81.
- Uraz, M. (1994). *Türk mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Yılmaz, S. (2014). Türk mitolojisinde bilgelik kavramı. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB), 233-25.

Extended Abstract

Müfide Ferit Tek, a woman writer who lived during both the Second Constitutional Monarchy and the Republic, wrote *Aydemir* on the basis of the ideology of Turkism, of which she was a proponent. The thesis of the novel is based on the idea of Turkic unity. This thesis posits that the Eastern Turks in Turkestan, outside the Ottoman borders, should be liberated from Russian oppression and united with them as a single nation. Based on this view, a novel character with superhuman qualities was fictionalised as the saviour of the Eastern Turks. The name of this character is *Aydemir*. *Aydemir* is adorned with extraordinary qualities because he serves the cause of Turkic unity. He is regarded as a mythological hero due to the extraordinary qualities he possesses. In addition to the fictionalisation of the protagonist as a mythological type, the motifs of Turkic mythology are reflected in the novel. This is due to the author's familiarity with Turkish belief and thought systems, as well as her knowledge of mythology. Consequently, there is a close relationship between mythology and the novel. The objective of this study is to elucidate the motifs of Turkic mythology that are reflected in Müfide Ferit Tek's novel *Aydemir*. Furthermore, the study aims to evaluate the concealed meanings underlying the motifs in accordance with Turkic mythology and to establish a correlation between the motifs and the character of *Aydemir*.

Mythology is a branch of science that studies the stories that tell how the universe and human beings were created. These stories are called myths. The heroes of myths have extraordinary qualities. They usually save people by fighting evil. In this context, they are legendary figures and positive types. When the myths passed from myths to the novel era, extraordinary qualities turned into more human qualities over time. The character of *Aydemir* in the novel *Aydemir* can be considered a reflection of this mythological type in the modern novel.

In the ancient beliefs and communities of the Turks, a variety of motifs are attributed with holiness and reverence. These motifs frequently appear in Turkic myths as elements that aid the protagonist or, in some instances, as the very protagonist. The motifs included in Turkic mythology are imbued with a multitude of meanings that are not immediately apparent. These meanings, which are typically expressed in a positive manner, are represented by motifs. Such motifs are also encountered in the novel *Aydemir*. These motifs, which are embedded within the structure of the novel and originate from Turkic mythology, include the moon, iron, wisdom and the number 12. The name *Aydemir* is derived from two motifs: The moon and iron. These motifs are particularly noteworthy in the formation of the name *Aydemir*. The moon and iron are cults related to the sky, which are sacred in ancient Turkish beliefs. In this context, both cults are imbued with sacredness. The moon motif is a powerful symbol of divine positivity in the beliefs of numerous Turkic tribes, particularly within the context of Turkic mythology and the Turkish thought system. The primary functions of this symbol are to protect and save individuals from malevolent spiritual entities, to convey beneficial energy to them, to act as a guiding

force, to facilitate healing, and to provide assistance. The cult of iron is also a motif that is considered sacred by Turkish beliefs and ascribed divine qualities; it represents holiness, power and, above all, protection. The character Aydemir, variously known as “Aydemir Han” and “Han Demir” among the Turkic peoples of Central Asia, is depicted as a man with strong intuitive powers who helps and heals the local people, protects them and strives to unite them. In this context, Aydemir's name and personality traits exhibit striking parallels with the moon and iron motif, two prominent elements of Turkic mythology.

Other motifs that attract attention in the novel are wisdom and the number 12. The motif of wisdom is typically associated with the old helpers who guide the hero in epics. These individuals guide the hero and assist him in achieving success in his actions. Therefore, the motif of wisdom can be interpreted as a metaphor for guidance. Aydemir also guides the Eastern Turks in their efforts to reclaim their national identity, while simultaneously advising them to remain on the path of goodness. Therefore, the wisdom motif emphasises Aydemir's guidance. The number 12 is regarded as sacred in ancient Turkish beliefs. Aydemir's meeting with the idea of Turkic unity at the age of 12 and his subsequent death with 12 comrades exemplifies the significance of this motif. When considered in conjunction with the aforementioned aspects, it becomes evident that the number 12 is employed to emphasise the sacredness of the idea of Turkic unity.

The underlying meanings of these motifs are respectively: Saviour-protector, guide and healer. These four motifs from Turkic mythology are reflected in the novel based on Müfide Ferit Tek's Turkish thought. All these motifs are identified with the personality of Aydemir, who resembles a mythological hero. In this context, it is seen that the motifs emphasise the positivity of Aydemir's personality.